

NOTE

DESPRE NUMĂRUL ȘI PRODUCTIVITATEA ONOMATOPEELOR ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Un fapt aproape unanim recunoscut astăzi în lingvistică este acela că, într-o limbă dată, există o proporție directă între vechimea unui strat de cuvinte și capacitatea lui de a deriva cuvinte noi. Cu cât originea unui strat de cuvinte este mai îndepărtată în limbă, cu atât și numărul derivatelor lui, familia lui lexicală este mai mare. S-a arătat, de exemplu, că cei 54 de termeni de bază pe care limba română îi are în comun cu albaneza (și care, îndeobște, sînt considerați termeni străvechi, traco-dacici) au dezvoltat 195 de derivate (cu variante) pe teren românesc: derivatele (cu variante) sînt deci, în acest caz, de patru ori mai numeroase decît cuvintele de bază. Pentru cuvintele moștenite din limba latină, derivatele românești sînt de trei ori mai numeroase decît cuvintele de bază, iar pentru cele împrumutate din limba slavă, de două ori. Dimpotrivă, împrumuturile recente, de pildă cele din limba franceză, au produs extrem de puține derivate pe teren românesc¹.

Potrivit afirmației: „cu cît elementele lexicale sînt mai vechi, cu atât proporția dintre cuvintele de bază și derivate (cu variante) este mai favorabilă acestora din urmă”², ne așteptăm ca, și în cazul onomato-

peelor³, numărul derivatelor (și al variantelor acestora) să întrecă de mai multe ori pe acela al cuvintelor de bază. Conform statisticii lui D. Macrea — productivitatea onomatopeelor este evidentă: din totalul de 848 de cuvinte onomatopeice (cite sînt cuprinse în Dicționarul lui I. A. Candrea, după care s-a făcut statistica) avem 284 de cuvinte de bază și 564 de derivate (cu variante); fiecărui cuvînt de bază îi corespund deci, în medie, cite două derivate (cu variante). Totuși, această proporție între numărul total al onomatopeelor de bază și numărul derivatelor onomatopeice ni se pare nesatisfăcătoare dacă ținem seamă că „onomatopeele datează dintr-o epocă destul de îndepărtată în trecut: chiar dacă asemenea formații mai iau naștere din cînd în cînd și astăzi, marea lor majoritate sînt vechi și foarte vechi”⁴.

Academicianul I. Iordan a explicat insuficienta productivitate a onomatopeelor prin natura lor lingvistică, natură care „nu le face tocmai apte de a servi ca teme pentru formații noi”⁵. La explicația academicianului Iordan, fără îndoială justă, credem însă că poate fi adăugată și o alta, nu fără importanță: *proporția dintre nucleu și derivate, ta onomatopee, nu tocmai favorabilă deriva-*

¹ Cf. întreaga discuție la D. Macrea, *Contribuție la studiul fondului principal de cuvinte al limbii române*, în SCL, 1954, nr. 1-2, p. 7-18.

² Acad. I. Iordan, *Limba română contemporană*, 1954, p. 62.

³ Luată global, fiindcă nu toate sînt vechi.

⁴ Acad. I. Iordan, *op. cit.*, p. 62.

⁵ *Ibidem*.

lelor, provine și din limitele Dicționarului lui I. A. Candrea (- după care prof. D. Macrea a întocmit statistica-), lucru pe care vom încerca să-l demonstrăm în rindurile ce urmează.

Am amintit că Dicționarul lui I. A. Candrea cuprinde 848 de cuvinte (și variante) onomatopeice; din totalul de 43 269 de cuvinte (și variante), cite numără lucrarea, *proporția onomatopeelor este de 1,96%*. Deși numărul cuvintelor onomatopeice pare apreciabil la prima vedere (și întrece pe acel al cuvintelor românești de origine sîrbă, bulgară, rusă, ucraineană, polonă, germană, luate fiecare în parte), el este totuși departe de a fi cel real. Un sondaj amănunțit într-o operă — e drept, de mai mari proporții — ca aceea a vechiului *Dicționar al Academiei*, ne duce la concluzii foarte deosebite de acelea la care duce Dicționarul lui I. A. Candrea, *atît în privința numărului cit și a productivității onomatopeelor din limba română*.

Dicționarul Academiei (tipărit și manuscris) cuprinde un număr de 136 800 de cuvinte (și variante)¹, cifră care întrece de peste 3 ori pe aceea a cuvintelor (și variantelor) din lucrarea lui Candrea; cit despre numărul cuvintelor (și variantelor) onomatopeice din *Dicționarul Academiei*, el este de circa 4800² și întrece de peste 5 ori și jumătate pe acela al onomatopeelor care figurează la Candrea. Dacă, prin urmare, după statistica lui D. Macrea, numărul onomatopeelor din Dicționarul lui I. A. Candrea reprezintă 1,96% din totalul cuvintelor incluse în lucrare, procentul se dublează aproape în *Dicționarul Academiei*, ajungînd la peste 3,5%.

Mai mult decît constatările globale ne interesează însă modul cum reiese, din *Dicționarul Academiei*, proporția dintre cuvintele onomatopeice de bază și derivatele lor. Am făcut în acest scop statistica cuvintelor onomatopeice de la o singură literă din acest Dicționar — este vorba de litera B — și am obținut date surprinzătoare în comparație cu acelea pe care le oferă aceeași

literă în Dicționarul lui I. A. Candrea. Dăm mai jos aceste date :

	Dicționarul Academiei	Dicționarul lui I. A. Candrea
Onomatopee de bază	48	17
Derivate (și variante) onomatopeice	339	38 ³

Din cifrele pe care ni le oferă *Dicționarul Academiei* rezultă o productivitate extraordinară a cuvintelor onomatopeice de bază : pentru fiecare onomatopee de bază avem în medie 7 derivate și variante. Dar această proporție între derivatele onomatopeice și onomatopeele de bază se datorește în mare parte numărului enorm de variante onomatopeice incluse în lucrare⁴ : din cele 339 de derivate și variante onomatopeice numărate la litera B, 193 sînt variante onomatopeice. Considerăm de aceea că, pentru stabilirea productivității reale a onomatopeelor, trebuie să excludem din discuție variantele, chiar dacă, în statistica sa, D. Macrea le include și pe acestea în suma derivatelor : *obținem și așa o medie de 3 derivate pentru fiecare cuvînt onomatopeic de bază, față de 2 derivate (cu variante!) cîte obținuse D. Macrea*. plecînd de la *Dicționarul lui I. A. Candrea*. Statistica se poate face și la alte litere ale Dicționarului, cu rezultate foarte asemănătoare față de acelea obținute mai sus⁵.

³ Diferența dintre numărul de onomatopee din cele două dicționare se explică numai în parte prin diferența de dimensiuni care există între ele ; punerea pe două coloane a cuvintelor onomatopeice din aceste lucrări arată, la Candrea, o prudență cu totul exagerată în privința indicării etimonului (de exemplu, 61 de cuvinte onomatopeice — exclusiv variantele lor — cuprinse în *Dicționarul Academiei*, la litera B, apar fără etimon în lucrarea lui I. A. Candrea).

⁴ Variantele se explică prin natura specifică a onomatopeelor, care „limită” cu aproximație ; verbul onomatopeic *grunzani*, de exemplu, are nu mai puțin de 18 variante ; familia lexicală a interjecției *bi!* numără 17 variante etc.

⁵ La litera C, de exemplu, dintr-un total de 565 de onomatopee atestate, 84 sînt cuvinte de bază, 244 sînt derivate și 237 sînt variante ; la litera F, din 173 de onomatopee avem 24 de cuvinte de bază, 78 de cuvinte derivate și 71 de variante.

¹ Statistica s-a făcut după *Dicționarul inserv.* Ed. Academiei R.P.R., 1957.

² Statistica s-a făcut după *Dicționarul Academiei* (tipărit și manuscris).

Creдем că faptele constatate *întărese* *ideea marii vechimi a onomatopeelor în limbă*. Dacă productivitatea onomatopeelor nu este și mai mare, faptul se explică într-adevăr prin natura lor specifică: deși majoritatea acestor cuvinte au o vechime mare sau foarte mare în limbă (deci și o mare productivitate¹),

limba se îmbogățește totuși neconținut, pînă în zilele noastre, cu un apreciabil număr de onomatopee noi, care — tocmai pentru că sînt noi — sînt lipsite (cel puțin deocamdată) de derivate, de familie.

Mircea Seche

DESPRE TRADUCEREA MECANIZATĂ

În Uniunea Sovietică practica și teoria traducerii a luat o dezvoltare foarte mare. Lucrările teoretice asupra traducerii s-au înmulțit începînd în special cu anul 1950. Astfel, numai în ultimii doi ani au apărut în Uniunea Sovietică șapte cărți închinatăe problemelor traducerii și de asemenea numeroase articole publicate în reviste și ziare.

Același lucru se observă și în țările de democrație populară. În Republica Populară Chineză, spre exemplu, apare o revistă *Teoria și practica traducerii*. Culegeri speciale au apărut în Polonia, Republica Democrată Germană, Cehoslovacia, Bulgaria.

Creșterea interesului pentru problemele traducerii în Uniunea Sovietică și în țările de democrație populară este o mărturie a răspîndirii științei și culturii în masele tot mai largi ale oamenilor muncii din aceste țări.

Nevoia din ce în ce mai mare de traduceri din domeniul științei și tehnicii cît și progresul la care a ajuns știința și tehnica, au creat posibilitatea realizării mașinii de tradus.

Mașina de tradus este rezultatul colaborării specialiștilor din diferite domenii: matematicieni, ingineri, lingviști etc.

Problemele traducerii mecanizate cu ajutorul mașinilor electronice de calcul au fost obiectul multor lucrări și comunicări publicate în revistele de specialitate. Astfel de lucrări s-au publicat în revistele: *Matematica*, *Natura* și *Voprost iazkoznanii*. În ultima din aceste publicații au apărut articolele:

V. P. Berkov și B. A. Eršov, *Despre experiențele cu mașina de tradus*, 1955, nr. 6; O. S. Kulaghina și I. A. Melciuk, *Traducerea mecanizată din limba franceză în rusă*, 1956, nr. 5; L. I. Jirkov, *Despre limitele traducerii mecanizate*, 1956, nr. 5; P. S. Kuznețov, A. A. Liapunov, A. A. Reformatski, *Principalele probleme ale traducerii mecanizate*, 1956, nr. 6; T. N. Moșnaia, V. A. Purto, I. I. Revzin, V. I. Rozențveig, *Cîteva probleme lingvistice ale traducerii mecanizate*, 1957, nr. 1.

Au apărut de asemenea cărți și broșuri D. I. Panov, A. A. Liapunov și I. S. Muhin, *Automatizarea traducerii dintr-o limbă într-*alta**, Moscova, 1956; D. I. Panov, *Traducerea mecanizată (automatizată)*, Moscova, 1956.

Pentru lămurirea multor probleme cu privire la traducerea mecanizată, un rol important l-a avut conferința științifică, ținută la Moscova între 15—21 mai, anul acesta, conferință la care au participat numeroși specialiști din diferite centre științifice și universitare ale Uniunii Sovietice. Aici s-au citit peste 60 de comunicări și referate în care au fost abordate probleme de lingvistică structurală, lingvistică matematică, statistică lingvistică, teoria traducerii, precum și probleme tehnice legate direct de realizarea practică a mașinii de tradus.

Pe scurt ne vom opri la cîteva din aceste probleme.

¹ Dăm mai jos cîteva exemple de onomatopee cu maximum de productivitate — cîlese din partea tipărită a *Dictionarului Academiei*: Interjecția *cîur!* (care limită sunetul produs de o vîntă subțire de apă curgătoare) număra 11 derivate; cîte 13 derivate pot fi numărate la onomatopeele *chiu!* și *cronc!*; 12 derivate la interjecția *clomp!*; 21 (donăzelei și nnu!) de derivate la interjecția *fis!*; 25, (donăzelei și cinci!) de derivate la onomatopeea *bla!* (și anume: verbele *blași* și *bîrzoia*, substantivele *blașă*, *bîzoi*, *bînzar*, *bînzoi*, *blașii*, *bîzîială*, *bîzîire*, *bîzîitoare*, *bîzîitură*, *bîzîlău*, *boanză*, *bonzălău*, *bensar*, *bonzăras*, *bonzăroi*, *bîrzoia*, *bărdun*, *băzgun*, *bărdăun*, *bîzgar*, adjectivele *bîzîitor* și *bîrzoial* adverbul *bîrzo!*.